

հոգեւոր ֆիւրովը, զոր հոգւոյն պէս կը սիրէր, բայց սիրտ չ'ըրաւ զուրս ելլելու՝ սարսափած ըլլալով ընդ մէջ քահանային և երէցփոխանին պատահած դէպքերէն ։

Այս միջոցին Մալնաշին ծաղրածու դէմքով և լրէժինդիր ոգւով առ ժողովողապետն դարձած՝ ըսաւ .

— Անպատիւ ըրիր զիս և խայտառակեցիր ընտանեօջս հանդերձ, ահա աստիկ դու ալ անպատիւ եղար և խայտառակեցար ։

Մինչեւ ի խորս սրտին միրաւորուեցաւ ժողովրդապետն այս նախատական խօսքերը լսելով . արիւնը գլուխը զարկաւ . մոռցաւ իւր հեզութիւնը, իւր ազնուական ու լինանձն զգացմունքները, տեսնելով քահանայական աստիճանը և պատիւը ոտքի տակ առնուած՝ արդարութեան համար ։ Այրած սրտով կառքէն վար իջնալով՝ բռնա մը հող առաւ գետնէն՝ ու երէցփոխանին դիմաց նետելով, զայրապին ձայնով պատասխանից իրեն .

— Ոչնչանա՛ թոյր քու ընտանիքդ այս հողոյն պէս, զոր աչքիդ դիմաց լիք տեսնես . անիծեալ ըլլաւ մինչև ի դուռն գերեզմանիդ ։

Այս բռնալ կառք նստաւ մօրը քով, և տունց ուշանալու ճամբայ ելան ։

Շարայարեւի

ԳԻՏԱԿԱՆ Ք

ԹԹՁՆՈՑ ԵՐԳԵՐԸ . — Խոսչացի տը (կարոյոս փարանի) հետեւեալ տեսութիւնն կ'ընէ քոչնոց երգաձայնութեան վրայ ։

Բլումբերախ կը համարի թէ թռչնոց երգը՝ նայն իսկ ազատ վիճակի մէջ եղած, վարժութեամբ և նմանողութեամբ ըլլայ, և գուցէ այս ենթադրութեամբն է որ իրենց և այլ կենդանեաց ձայնի մէջ քանի մի օրէնքներ գտայ, որ ըստ իս ցարդ դիտուած չեն, սակայն և այնպէս մտադրութեան արժանի են ։ — Մեր օղային հիւրոց լեզուին զանազանութիւնը կը թուի թէ յարմարուած է ըստ ընդարձակութեան և գեղեցկութեան կամ՝ տգեղութեան տեղոյն՝ ուր կ'ապրին, և ժամուն՝ յորում կ'երևին ։ — Տեղւոյ և ժամանակի հանգաւմանաց վրայ՝ այս ևս անլցընենք, որ թռչունք՝ կարծես ունակաբար կ'ընկերակցին իրենց երգով այն էական ձայներուն՝ որոնց հետ կը կենակցին և որովք կը կերակրին, ըստ իւրաքանչիւրին բնասորութեան ։

Արժուպ սուր, ցամաք, խիստ կոշիւնը՝ ճիշդ համաձայն է այն բարձրաբերձ

լերանց սեպացեալ զագաթանց՝ ուր կը դնէ իւր բոյնը՝ և ուսկից շտեցնել կուտայ իւր ձայնը։ մինչդեռ Դիծոան յարատեւ ճռնչիւնն՝ կը նմանի մարդկանց անվերջանալի շաշփաղփանաց՝ որոց բնականից է, այլ և օդոյ փոփոխականութեան յոր կը սուրայ, և բիւրաւոր ձանճեբու բզզանաց՝ որովք կը կերակրի։ Բազէն իւր ձայնի մէջ ունի տեսակ մը զողորջում և վայրենութիւն, նման այն վայրենի ժայռից և գահալէժ բարձանց՝ որոց վրայ իշխանաբար կը սրանայ յանդուգն պտղաբերով։ — Բնութեան տխուր լուծեանն մէջ՝ ձիւնապատ լեռան զագաթան վրայ Չիւնական Սալամբը* կը նմանի բնութեան՝ իւր լուծեամբը, նոյնպէս նաեւ լռին վայրաց միւս թռչունները, ինչպէս լեռանց Ալլորն (Galletto di montagna), և Սալամբի այլ տեսակը, Կաքան, Կարմրատուտն (Codirossone), Մրոտուկն (Spazzacaminio?), Սպիտակաշէն (Culbianco?), որք իրենց կեանքը կ'անցընեն որձաքարանց շեղակոյտ տեքու մէջ, զորս ժամանակն դիպած է բարձր լեռանց զառ ի վայրից վրայ, ունին սուր եղանակ մը՝ կրճատ և ընդհատ, նման խորտակեալ ժայռից և իրենց յաճախեալ ստէպ իրարու զարնուելուն։ Փողօրիկի (Trombettiere), ինչպէս նաեւ խլահաւու (Sordone?) երգը՝ անսովոր խալերու համախմբութիւն մ'է, ընդհատեալ մերթ ընդ մերթ սուր սուր ճիշով և զրգանքով, որով լաւ կը համաձայնի իրեն սիրած անբեր, քարուտ և արեակէզ վայրաց։ Ճնճկովն մենասէր (Passero solitario), որ կը զբօսնու կարկաշտոյ հեղեղատից ցցուած գահալիժաց վրայ, ունի իւր երգին մէջ այն կարկաշտինը՝ զոր կ'արձակեն ջուրք բախելով ընդդէմ ժայռից։ Իսկ ընտանի ճնճկովն՝ որ իւր բոյնը կը դնէ և կ'ապրի տանեաց կղմխտրներու տակ, իւր ձայնը ճիշտ նմանեցցուած է կարկի և անձրեւի տանեաց վրայ սեղացած միջոց հանած ձայնին։ Տրոքիլոս (Reattino), որ կը սիրէ փայտակոյտեր և մացառաբիւս վայրեր, իւր սովորեալ երգին մէջ ունի նմանութիւն փայտից ճարճատման՝ որ կը տարածուին և կը կծկին օդոյ խոնաւականութեան վիճակին համեմատ, նոյնպէս նաեւ հողմոց շնչման՝ որ կ'անցնի մացառաց և թփոց միջով։ Զայլամի ձայնն զօրաւոր է, խիստ և կերկեր, համաձայն չոր աւազուտից, ուր կը բնակի, ինչպէս որ Կոլիբրի (Colibri) մնչիւնն նման է իւր քաղցրութեամբ արեւադարձ գաւառաց ծաղկանց՝ և բզզանաց բիւրազգի միջատաց։

Գիշերն մերթ զուարթ է մերթ տխուր և միջին, ունի Սոխակն և Բու, մին՝ ինչպէս կ'ըսեն բանաստեղծք, կ'երգէ զգիփիւս, պուրակ, զլուսին, զքնտանիս և զմտերմութիւն։ և միւսն՝ զհողմն, հինաւուրց անտառներ, բազմամեայ ծառոց կոճղեր, անձկութիւն, խաւար և մահ։...

* Թռչուն մ'է կաքաւու ցեղէն, երկայն և զօրաւոր կտցու, միանգամայն բարձրաարուն։ կը գտուի յԱփա, յԱփրիկէ և յԵւրոպա։ Երկայն՝ 30-8 հրդմոր։ միւսն խիստ յարգի է և պատուական։ (Տես Բառգիրք Արուեստից և Գիտութեանց և Գեղեցիկ դպրութեանց։ Հ. Մանուէլ Վէ՛ Գաշունեայ, Տպ. Ի Վենետիկ Ս. Ղազար)։

Գիշակերաց երգն՝ աւելի չոր և բեկբեկ է, իսկ միջատակերացն աւելի սորբ, աւելի երկար, և խաղերն՝ նուազ բեկբեկ։ ջրայինք՝ կերկերաձայն են և միտնուազ, նման իրենց ցուրտ և ճախնային բնակավայրի։

Վերջնագէտ ամենայն թռչունք որ արեամբ կը սնանին, գիշակերաց նման ճիշ կ'արձակեն, այսինքն՝ նման իրենց գիշատած որսերուն ակար և խղզուկ աղաչանքներու։ Գայլն կը մայէ, կը բառալէ կամ կը հալէ իւր պէտքէն համեմատ։ Աղուէն կը զրգայ հաւուց նման և կամ կը ճչայ։ Վագրն՝ կը բառալէ ցլու նման, և ծովային Արջն այնպիսի կերպով մը կ'ուռայ, որ կը նմանի՝ իւր ստէպ լսած ալեաց շառաւմանց։ ասոնց նման Որին այլ՝ ճաւ գործի պէս կը վըրվըլայ։ Յինն՝ կաշաղակի կամ կատուի ձաղի նման կը մլաւէ։ Բաշտոն՝ (Smeriglio), կը նմանցընէ իւր ձայնը թխսամօր հաւու, որ վախնալով ձագերը իւր պաշտպանողական թեւոց տակ կը կոչէ։

Կենդանեաց ձայնին այս օրէնքն՝ ի յարնչութեան իւրաքանչիւրին բընակած տեղեաց և կերակրոյն հետ, խիստ զարմանալի է, և կը ծածկէ ֆնքեան գաղտնիք մը։ զի երբ մարդկային կենաց մէջ այլ հրէշ մը հանդիպի, գիշակերաց բնութեան կը հետեւի, և յիրաւի եղած են բռնաւորք, ինչպէս կ'ըսէ Շատոբրիան, որք իրենց կերպարանքին և ձայնին մէջ՝ կը պահէին մարդկութեան նշաններ, և արտաքուստ կը ձևացընէին այն թշուառաց լեզուն զորս ներքուստ կը փափագէին փողոտել։ բայց խնամակալ բնութիւնն չուզեց որ անոնք զմեզ ի սպառ խաբեն։ զի եթէ այս կատաղի մարդիկ սաւկաւ ինչ խնամքով քննուին, իսկոյն կը ճանչցուին իրենց կեղծ հնգութեան ներքեւ պատրուակեալ նենգութիւն մի, ու ճշմարտութիւնը մի որ հազար անգամ աւելի զարհուրելի է՝ քան իրենց կատաղութիւնը, երբ զայս հաւմարձակ յայտնեն։

Երբով բանիւ՝ նմանութեան օրէնքն՝ կայ յամենայնի, սկսեալ ի միջատաց որք բզզեն՝ նման զիրենք շրջապատող խոտի նուրբ ստեղանց, յորս կը գնաւան, մինչեւ ի մարդն՝ որ թէ և բանաւոր, այլ դժուարաւ կրնայ ազատ մնալ բնութեան այս գերագոյն օրէնքէն։ օր իւր մեծագոյն ազդեցութիւնը կը ցուցընէ թռչնոց դասուն վրայ, որ գերազանց երգողք և շաղակրատք են։

* * *

ՃԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ԱՆԹՐՈՓՈՆՑ ԱՊԱԿԻ։ — Խիստ գեղեցիկ բան է վայելել արեւուն կամ օր և է վառարանի մը լոյսը, առանց միեւնոյն ժաւմանակ անոր ջերմութիւնն զգալու։ և այս ջերմութեան բաժանումն ի լուսոյ, իրաւամբ շատ պիտի յարգեն այն ամենայն գործաւորք՝ որ մետաղահալութեան և այլ նոյնպիսի դժոխային գործատանց մէջ կ'աշխատին։ Արդ այս գիւտուորդէն գտնուած կը համարուի և իրանգամայն յաջողած՝ մասնաւոր պատրաստութեամբ շինուած ապակիով մը, որ մինչ թոյլ կու տայ լուսոյ՝ իւր համայն պայծառութեամբ ճառագայթել, միւս կողմանէ ջերմութեան անցքն ու ծախսը։

ալուամեն կը խափանէ : Սղյն այս ապակիս պիտի բաղկանայ վաթսուն մետն աւազէ , քանոնհինգ՝ քաղիլնէ (kaolin) և երեսունչորս նատրոնէ, որոյ եօթնէն ց'եօթնուկէս հազարորդամասը թանձրութեամբ թիթեղ մը, կաղի ծորանի արձակած ջերմութեան հազիւ հարիւրին տասնեմէկ կամ երկու մասը կը թողու որ անցնի :

★
★ ★

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԿԱԶՄԵՐԱԿԱՆ ՇՈՒԿԵԿԱՌԱՌՈՒՄԲՐ՝ — Գերմանիայ կայսեր հրամանաւ շինուելի շոգեկառախումբը մօտեւս յեղացաւ՝ որոյ շինուածիւնը երեք տարի տեւեց և արժեք 3,750,000 փրանկ։ Եղա՛մուտն է ձէ կառքերէ՛ որ իրերաց հետ հաղորդակցուիւն ունին։ Գրոց զահլճին որմերն զարգարուած են Գօբլենեան գորգերով (Gobelin), զորս կայսրն բերել տուաւ Եւրալտտէնըուրդի պալատէն։ ճաշի զահլիճը պատշաճուած է կաշիէ գոգեւցիկ կահ կարասեօք, կայ նաեւ սրահակ մը նոյնպէս զորգերով պնծած ու կահալուումած, և ուրիշ մի եւս՝ որ զարգարուած է կնեայ արձաններով և ամէ բողջ դիւնախմբերով (Gruppo), որ կը ներկայացնէ ընդունելութեան զահլիճը։ Գարձեւը կայ փառաւոր ծխասենեակ մը, երեք ննջարան, նախասենեակ մի փոքր արդու զորդի համար - ասոնց հետ նաեւ մեծ խոհանոց մը։ Եւ այլն։

★
★ ★

ՊՏՂՈՅ ՈՒ ՏԵՐԵԻՈՅ ԳՈՒՆԱՒՈՐԻՉ ՆԻՒԹՆ. — Առնունք օրփ-
նակի համար խաղողը և քնեներ թէ ի՞նչ է այն նիւթն որ զայն կը գոռ-
նաւորէ և անոր տերեւին զոյնը կը փոխէ յաշնան: Պր. Գաւաթէր կ'ըսէ՝
թէ սոյն գունաւորիչ հիւթն տերեւին մէջ է և անտի խաղողահատին մինն
մէջ կ'անցնի. և զայս ապացուցանելու համար՝ զրեթէ հասուն ողկուղեքով լի
որթ մ'ընտրեց և անոր վրայէն ամէն տերեւ կտրեց. այնու խաղողն կանաչ
մնաց: Իսկ երբ՝ փոխանակ տերեւագիրկ ընելու՝ տերեւաց ջրալից կոթունները
կը ճշէր, որով և գունաւորիչ հիւթայն շրջանը կը խափանէր, այն ժամանակ՝
ամբողջ նիւթն տերեւաց մէջ մնալով, աստեղ ծիրանեզոյն կը լինէին, իսկ
խաղողն՝ նոյնպէս կանաչ ու հասուն:

Արդեօք նոյն նիւթն է՝ որ թէ տերեւը և թէ պտուղն կը գունաւորէ. — արուեստօրէն, այսինքն է, կոթունը սեղմելով՝ կարմրացած տերեւոց միջէն հանուած հիւթոյն տարրաբանական լուծումն, կը ցուցնէ՝ թէ նա գունաւորիչ Բնակաղնոյն (tannin) կամ անոր բիրեղացեալ աղերու բաղակցութիւն մ'է. որք՝ եթէ պտուղը գունաւորող նիւթերու հետ նոյն ալ չեն, սա՛ կայն իրենց բաղակցութեամբ շատ մերձաւոր են անոնց։ Այս զանազան փոքեմբով կը հետեւցնէ պր. Գաւսիւր՝ թէ խաղողոյ գունաւորիչ նիւթն՝ տերեւոցմէ յառաջ կու գայ, բայց պտղոյն մաշկին մէջ կը փոփոխի և կը կատարելագործուի։

Իսկ որովոյ տերեւոց յաշնան առած ծիրանի գոյնն՝ ըստ պր Գաւտիերի՝ կաթոմմ չառնի Բռոսակամալի (chlorophylle) գոյացութիւն կրած փոփոխութենէ մի, այլ վերոյիշեալ կարմիր գունաւորիչ նիւթոյն ներս մնալէն ու միջամտութենէն ալրպէս տարրաբանական լուծմամբ կը տեսնեմք՝ որ բոստականաշն բորակածնեալ է, իսկ կարմիր նիւթն՝ ոչ նոյնպէս. դարձեալ, եթէ տերեւոցմէ հանուած ու չէզոքացուած բուսականաշն՝ լուսոյ ազդեցութեան ընթացքներ, յայտնի կը տեսնուի՝ զի թէպէտ գունոյ փոփոխութիւն կը կրէ՝ այլ կանաչէն ի կապոյտ և ի միջանկեալ գոյներն, և ոչ երբեք ի կարմիր աշնանային. և զի բնաւ չընծայէր այն զեղեցիկ միախառնութիւնը մըթնագոյն, դեղնորակ և կարմրերփեան գունոց, և ոչ անոնց այն փայլումը, որով աշնան վերջերն ճառագայթող արեւն՝ սովոր է ցոլացընել որովոյ տերեւքը:

* *

ՍՆԴԻԻ ՀԱՆՔ Ի ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ. — Գրեթէ ասան ամ է, յորմէ հետէ սկսուած է Ռուսիոյ մէջ գտնուած սնդկի հանքերու շահագործութիւնն, որոց վրայ մտերս՝ ըստ վկայելոյ Պետրբուրգի թերթին՝ յաւելան նաեւ ուրիշ նորագիտ հանք այլ, Կատերինսկայ վաւառի Բախմուտ վիճակի մէջ, և թէ այն ժամանակէն ի վեր խնամքով կատարուած աշխատութեանց տարեկան բերքն հասած է 20,000 պուդ սնդկի, որ է ըսել 330,000 քիլոգրամ, որ անտարակոյս պիտի առաւելու երբ նոր հանքերն այլ բանեցընեն: Բայց ուրովհետեւ զուտ և իսկոյն աշխատուելի հանք սակաւ կը գտնուին, ինչպէս յայտնի է, անոր համար Ռուսք կը փափաքին որ մեծ մասը արտասահման տաքուի, և արդէն իսկ ներկայիս 14,000 պուդ կ'ուղարկուի: Այսպիսի հանգամանաց մէջ մաքսի պաշտօնեայն որոշեց սնդկի վրայ այլ մաքս դնել ինչպէս արդէն ամէն մետաղի վրայ կայ. ըստ այսմ մի պուդ սնդկի վրայ 55 կոպէկ մաքս կ'առնուի, որ չափազանց չէ, որովհետեւ՝ հանդերձ այսու որ սնդկի վաճառականութեան մէջ այլ մրցանք մտած է, սակայն բնաւ զինը 32 ռուբլիէն աւելի ընկած չէ մի պուդի համար, միշտ միջին զինն՝ 40 ռուբլի համարուած է:

* *

ՇՈՓԵՆԱՒ-ՏՐԱՄՎԱՅ. — Յետ արուեստի զարգացումն ընծայելու մեզ ենթադրուելիս շոգենաւեր, ահա յաջողեցաւ ցոյց ընել մեզ նաեւ ցամաքային նաւեր, կամ նաւակառքեր զորս եւրոպացիք Bateaux-tramways անուանեցին, շոգենաւ-տրամվայ, կամ շոգենաւակառք՝ ըստ մեզ:

Սոյն նոր ու ճարտար գիւտիս տեղն Շուեդաց աշխարհն է. ուր անցեալ տարի Լիւնգեպրենի գործատան մէջ կառուցին բոլորովին նոր պրութեամբ շոգենաւ մի, որ պիտի իրար կապէր աւերութեան մէջ եղած երկու նեղ գետնով բաժնուած լճեր:

Մա՛ վտթսուն անձն կ'առնու իւր մէջ՝ տասն ձիու ուժ ունի, և այնպէս շինուած ու գործիներով պատշաճուած է, որ յետ սովորական ջրային անցքն ընելու, երբ անջրպետ ցամաքը կը հասնի, շոգեկառքի նման երկաթէ ուղւոյն վրայ ելնելով ու անուագարձ գլորելով՝ նոյն իւր ունեցած գործեաց ուժով՝ դարձեալ կարապի պէս երկրորդ ընի մէջ կ'իջնէ նաւաբար սուրալով ջրոց վրայ ։

Յ Ա Ն Կ

Կենսագիր և նկարագիր Եզնկայ վարդապետի Կողբացւոյ	353
Պատմութիւն Ս . Սեղբեսարոսի, համեմատութեամբ հա-	
յերէն և յունարէն թարգմանութեանց	358
Ծիտն եւ հատիկ (առակ)	368
Հայկական բուսաբանութիւն	369
Հայք եւ գիցարանութիւն Հայոց	375
Հայ լեզուի ուսումն յԵւրոպա	379
Ծագումն քրիստոնէական ճարտարապետութեան	383
Դրանսիոսանիոյ Եղիսաբեթուպոլիս քաղքին ազգային	
այլ և այլ օրէնքներն ու կանոնադրութիւններն	387
Անէժք	391
ԳԻՏԱԿԱՆՔ	
Թուչնոց երգերը	395
Ջերմութեան անթափանցող ապակի	397
Գերմանիոյ կայսերական շոգեկառախումբ	398
Պաղոց ու տերևոց գունաւորիչ նիւթն	398
Մնդկի հանք ի Ռուսաստան	399
Շոգենաւ-Տրամվայ	399

